

ONUR ÖYMEN

**GELECEĞİ
YAKALAMAK**

Fırsatlar, Sorunlar, Çözümler

Remzi Kitabevi

GELİSTİRİLMİŞ
4. BASIM

ONUR ÖYMEN 1940 yılında İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi'ni ve Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdi. Aynı fakültede doktora yaptı. 1964 yılında Dışişleri Bakanlığı'na girdi. Konsolosluk ve NATO dairelerinde çalıştıktan sonra Strasbourg'a, Avrupa Konseyi daimi temsilci yardımcılığına atandı. Daha sonra Ankara'da Avrupa Konseyi ve Siyaset Planlama Daireleri'nde görev yaptı. 1974 Barış Harekâtı sırasında Kıbrıs'tan sorumlu şube müdürlüğü görevinde bulundu. Aynı yılın sonunda Lefkoşa Büyükelçiliği müsteşarlığına atandı. 1978 yılında Ankara'ya dönerek Dışişleri Bakanı özel danışmanı oldu. 1980 yılında Prag, 1982 yılında da Madrid Büyükelçiliği müsteşarlığında bulundu. 1984 yılında Ankara'ya dönerek Siyasi İnceleme ve Değerlendirme Dairesi, daha sonra da Siyaset Planlama Dairesi başkanlığı yaptı. 1988'de Kopenhag, 1990 yılında da Bonn büyükelçiliklerine atandı. 1995'te Dışişleri Bakanlığı müsteşarlığı görevine getirildi. 1997 ile Temmuz 2002 arasında Türkiye'nin NATO nezdindeki daimi elçisi olarak görev yaptı. 2002'de CHP'den İstanbul milletvekili seçildi.

Onur Öymen *Teknolojik Gelişme ve Savunma Politikası* başlıklı doktora tezi hazırladı, Oppenheimer'dan *Bilim ve Sağduyu* (Bilgi Yayınevi) adlı bir çevirisi yayımlandı.

Öymen'e verilen ödüller arasında *Nokta* dergisinin, 1995 "Yılın Bürokrati", Türk Sanayici ve İşadamları Vakfı'nın (TÜSİAV) 1995, 1996 ve 1997 yıllarında "Yılın Hariciyecisi" ödülleri ile *Milliyet* gazetesinin 1997 "Abdi İpekçi Özel Barış Ödülü" ve *Nokta* dergisinin 2005 "Yılın Siyasetçisi Ödülü" bulunmaktadır.

Diğer Kitapları:

Silahsız Savaş (2002), *Türkiye'nin Gücü* (2003), *Ulusal Çıkarlar* (2005), *Çıkış Yolu* (2008), *Demokrasiden Diktatörlüğe* (2011), *Uçurumun Kenarında Dış Politika* (2012), *Bir Propaganda Silahı Olarak Basın* (2014), *Arka Plan* (2016), *Zor Rota* (Anılar, 2017).

ONUR ÖYMEN

Geleceği Yakalamak

Fırsatlar, Sorunlar, Çözümler

Remzi Kitabevi

GELECEĞİ YAKALAMAK / Onur Öymen

© Remzi Kitabevi, 2000

Her hakkı saklıdır.

Bu yapıtın aynen ya da özet olarak
hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

Düzeltili: Mecit Demir

Kapak: Ömer Erduran

ISBN 978-975-14-1879-1

BİRİNCİ BASIM: Haziran 2000

GELİŞTİRİLMİŞ DÖRDÜNCÜ BASIM: Aralık 2018

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez E3-14, 34337 Etiler-İstanbul
Sertifika no: 10705

Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090
www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı: Seçil Ofset, 100. Yıl Mah., Matbaacılar Sitesi
4. Cad. No: 77 Bağcılar-İstanbul
Sertifika no: 12068 / Tel (212) 629 0615

Cilt: Çifçi Mücellit, 100. Yıl Mah., Matbaacılar Sitesi
5. Cad. No: 24-25 Bağcılar-İstanbul
Tel (212) 629 4783

Nedret'e, Burak'a ve Başak'a sevgiyle...

İçindekiler

Tablolar	11
Dördüncü Baskıya Önsöz	15
Giriş	17

21. YÜZYILDA DÜNYA

Geleceği Keşfetmek ve İnsan Sermayesi	28
Teknolojide Yeni Ufuklar	32
İletişim Devrimi	39

KÜRESELLEŞME

Mali Küreselleşme ve Yabancı Sermaye	53
Küreselleşen Borsalar	62
Çokuluslu Şirketler	64
Küreselleşmenin Yarattığı Sorunlar	68
Yöreselleşme	79

21. YÜZYILDA İNSAN UNSURU

Nüfusun Yapısında Köklü Değişiklik	92
Çocuk Ölümleri	96
Göç Hareketleri	99
Yabancı Düşmanlığı	106
Beyin Göçü	108
Gıda Üretimi Artan Nüfusu Beslemeye Yeter mi?	112
Uluslararası Kuruluşların Temel Hedefleri	122
Eğitim Reformu	126

21. YÜZYILDA DÜNYA EKONOMİSİ

21. Yüzyılda Beklenen Kalkınma	142
Tarım ve Sanayinin Azalan Ağırlığı	150

Dünya Ticaretinde Hızlı Artış	154
Dünyanın En Büyük Şirketleri	155
Yasadışı Ticaret ve Yolsuzluk	158
Enflasyon ve Faiz Hadleri	160
Gelişmiş Ülkelerde Korumacılık	160
Kalkınmanın Anahtarı: Enerji	166
Yenilenebilir Enerji Kaynakları.....	169
Dünyanın Sosyal Yapısı ve Gelir Dağılımı	173
Kalkınma Yardımları.....	181
Dış Borçlar	183

BAZI ÜLKELERDE BEKLENEN GELİŞMELER VE SORUNLAR

Avrupa Birliği'nin Sorunları ve Çözüm Arayışları?.....	187
Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri.....	193
ABD'deki Gelişmeler.....	202
Uzakdoğu'daki Gelişmeler.....	208
Japonya, Yükseliş ve Duraklama	209
AB, ABD ve Japonya'nın Karşılaştırılması.....	218
Yeni Bir Ekonomik Güç: Çin	219
Güney Kore Nasıl Kalkındı?	229
Malezya, Farklı Dünya Görüşü.....	232
Tayvan, Tanınmayan Güç	233
Singapur, Farklı Devletin Başarıları.....	235
Endonezya, Uyanan Dev.....	237
Tayland Sorunlu Krallık.....	240
Uzakdoğu Bölgesinin Genel Değerlendirmesi.....	241
Rusya, Siyasi ve Ekonomik Dönüşüm	248
Hindistan, Yeni Dünya Gücü	253
Ortadoğu Ülkeleri ve Sorunları.....	258
Latin Amerika, Darbeden Demokrasiye	263
Brezilya, Bölgenin En Büyük Gücü.....	264
Meksika, Sorunlu Petrol Ülkesi	268
Venezuela Sürekli Kriz Ortamında Devrim Çabası.....	271
Afrika, Sorunlu Kıta.....	272
Türkiye'nin Yüksek Potansiyeli	275

21. YÜZYILDA ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Savunma ve Güvenlik Sorunları.....	288
Yumuşak Güç ve Akıllı Güç.....	300

DEVLETLERİN SİYASAL YAPISI

Demokrasi Anlayışı.....	304
Demokratik Ülkelerde Siyasi Sistemler.....	324
Seçim Sistemleri.....	345
Siyasi Partilerin Yapısında Değişim.....	353

DEVLETİN EKONOMİDEKİ ROLÜ

Ülkelerin Kalkınma Yarışı Nasıl Başladı?.....	360
Avrupa Ülkelerinin Ekonomik Evrimi.....	365
Amerika'nın Ekonomik Gelişiminde Devletin Rolü.....	381
Japonya'da Devlet ve Kalkınma.....	387
Doğu Avrupa Ülkeleri.....	389

ÖZELEŞTİRME AKIMLARI

Seçilmiş Ülkelerde Devletleştirme Örnekleri.....	395
Devletleştirmeden Özelleştirmeye.....	402

YENİ GÖRÜŞLER, YENİ UYGULAMALAR

DEVLETİN SOSYAL VE KÜLTÜREL ALANLARINDAKİ ROLÜ

Refah Devletinde Sağlık Hizmeti.....	439
Devletin Kültür Alanına Katkıları.....	441
Kamu Sektöründe Çalışanlar.....	446
Kamu Yönetiminde Dürüstlük.....	450
Yaşam Kalitesinde Dünyanın Neresindeyiz?.....	452

DEVLET REFORMU

Fransa'da Devlet Reformu.....	459
İngiltere'de Kamu Yönetimi Reformu.....	469
Amerika Birleşik Devletleri'nde Kamu Reformu.....	474
Almanya'da Kamu Reformu Çalışmaları.....	478
İtalya Örneği.....	480
Norveç ve Yumuşak Reform.....	483

Finlandiya'da Köklü Reformlar	485
Danimarka Örneği	489
Hollanda'da Ölçülü Reform Süreci.....	491
Meksika Bürokrasiyi Azaltıyor	494
Türkiye'de Kamu Yönetiminde Reform Çalışmaları	495
Atatürk Reformları	497
Yerel Yönetimlere Yetki Devri.....	513
İspanya'da Yerel Yönetimlerin Yetkileri ve Sorunları.....	514
İngiltere'de Yerel Yönetim Reformu	515
İtalya'da Bölgecilik.....	517
Sonuç: Geleceği Yakalamak	520
Kaynakça.....	531
Dizin	535

Tablolar

Tablo 1: Seçilmiş Ülkelerin 2017 Yılındaki Demokrasi Endeksi.....	30
Tablo 2: Seçilmiş Ülkelerde İnsan Sermayesi Sıralaması.....	31
Tablo 3: Dünyadaki İnternet Kullanıcıları	35
Tablo 4: Seçilmiş Ülkelerin Araştırma Geliştirme Harcamaları	37
Tablo 5: Seçilmiş Ülkelerin İleri Teknoloji Ürünleri İhracatı.....	39
Tablo 6: Bilgisayar Programcılığında Çin'in Ulaştığı Düzey Esas Alınarak Diğer Ülkelerin Sıralaması	40
Tablo 7: Bazı Ürünlerin Ağırlığa Göre Katma Değerleri.....	41
Tablo 8: Dünyadaki Toplam Cep Telefonu Sayısı	43
Tablo 9: Seçilmiş Ülkelerde Doğrudan Yabancı Yatırım Stoku	55
Tablo 10: 2016 Yılında Yabancı Sermaye Yatırımı Yapan Ülkeler	57
Tablo 11: Bazı Ülkelerde Yerel Yönetimlerin Vergi Geliri/GSMH.....	84
Tablo 12: Nüfusu En Fazla Olan Ülkeler.....	90
Tablo 13: 2050 Yılında En Fazla Nüfusa Sahip Olacak Ülkeler.....	91
Tablo 14: Seçilmiş Ülkelerde Ortalama Yaşam Süresi	94
Tablo 15: En Çok Sığınmacı Kabul Eden Ülkeler	100
Tablo 16: Seçilmiş Ülkelerde Yurtdışında Çalışanların Gönderdikleri Para	101
Tablo 17: Bazı Ülkelerde Yurtdışındaki Çalışanların Gönderdikleri Paranın GSMH'ye Oranı.....	102
Tablo 18: Bazı Ülkelerin Yüzölçümleri ve Ekilebilir Alanları	119
Tablo 19: Balıkçılıkta Önde Gelen Ülkeler.....	122
Tablo 20: 2003-2016 Döneminde Türkiye'nin Tarım Ürünleri İthalatı ..	125
Tablo 21: Seçilmiş Ülkelerin GSMH'lerinin İçinde Eğitim, Sağlık, Bilimsel Araştırma ve Savunma Harcamalarının Yüzdesi	127
Tablo 22: Seçilmiş Ülkelerde Eğitimin Kalitesi	129
Tablo 23: Seçilmiş Ülkelerde İlkokul Öğretmenlerinin Ortalama Yıllık Maaşı.....	133
Tablo 24: Seçilmiş Ekonomilerde Temel Makroekonomik Göstergeler ..	136

Tablo 25: Dünyanın En Büyük On Ekonomisi.....	137
Tablo 26: Milli Gelirin Sektörlere Dağılımı	139
Tablo 27: Ülkelerin GSMH Tahminleri (PPP)	145
Tablo 28: Seçilmiş Ülkelerin İşsizlik Oranları.....	148
Tablo 29: Seçilmiş Ülkelerde Kişi Başına Hububat Ekilen Araziler.....	150
Tablo 30: 2050 Yılında Dünya Ticaretinde Önde Gelmesi Beklenen Ülkeler	154
Tablo 31: Seçilmiş Ülkelerde Enflasyon Düzeyleri	161
Tablo 32: Seçilmiş Ülkelerde Faiz Hadleri.....	161
Tablo 33: Seçilmiş Ülkelerde Elektrik Tüketimi	168
Tablo 34: Seçilmiş Ülkelerde Yenilenebilir Enerji Kaynakları.....	170
Tablo 35: Seçilmiş Ülkelerde Günde 1.90, 3.10 ve 5.50 Doların Altında Yaşayan Nüfusun Yüzdesi.....	177
Tablo 36: Bazı Ülkelerde Fakirlik Sınırının Altında Yaşayanlar ve Devlet Yardımları.....	181
Tablo 37: GSMH'lerine Oranla En Çok Yardım Yapan Ülkeler.....	183
Tablo 38: Seçilmiş Ülkelerin Kamu Borçlarının GSMH'ye Oranı	185
Tablo 39: Bazı Uzakdoğu Ülkelerinde Milli Gelirin Sektörlere Dağılımı	245
Tablo 40: 2011 Yılı İtibariyle Bazı Güneydoğu Asya Ülkelerinin Önemli Göstergeleri.....	247
Tablo 41: Seçilmiş Uzakdoğu Ülkelerindeki Kamu Borçlarının GSMH'ye Oranı	248
Tablo 42: Ortadoğu Ülkelerinin Temel Göstergeleri	259
Tablo 43: Dünyanın En Büyük Petrol ve Doğalgaz Rezervlerine Sahip Olan Ülkeler	261
Tablo 44: BRİCS Ülkelerinin 2015 Yılı İtibariyle Bazı Göstergeleri	267
Tablo 45: Bazı Latin Amerika Ülkelerinin Önemli Göstergeleri	271
Tablo 46: En Çok Yardım Alan Afrika Ülkeleri.....	273
Tablo 47: Bazı Afrika Ülkelerinin Ekonomik ve Sosyal Göstergeleri.....	274
Tablo 48: Türkiye ve Bazı Avrupa Ülkelerinin Temel Göstergeleri	281
Tablo 49: Son İki Bin Yıl İçinde Savaşların Yol Açtığı Ölümler	290
Tablo 50: 1945 Yılından Sonraki Başlıca Savaşlarda Ölenler ile Sivil Kayıplar.....	291
Tablo 51: ABD'nin Silah İhracatı Yaptığı Başlıca Ülkeler.....	293
Tablo 52: Yumuşak Güç, Seçilmiş Ülkeler.....	302
Tablo 53: Bazı Ülkelerde Kadınların Oy Verme Hakkına Sahip Oldukları Tarih.....	305

Tablo 54: Bazı Seçilmiş Ülkelerin Demokrasi Sıralamasındaki Yeri	307
Tablo 55: Batı Avrupa Ülkelerinde Yürütme Gücünün Yapısı.....	326
Tablo 56: Seçilmiş Ülkelerin Parlamentodaki Kadın Milletvekilleri.....	346
Tablo 57: Seçilmiş Ülkelerde Kamu Harcamalarının GSMH'ye Oranı....	391
Tablo 58: Seçilmiş Ülkelerdeki İstihdamda Kamu Sektörünün Payı.....	393
Tablo 59: IMF'deki Ağırlıklı Oylama Sistemi	423
Tablo 60: Bazı Ülkelerde Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Uygulama Tarihi.....	425
Tablo 61: Seçilmiş Ülkelerin Sosyal Harcamalarının GSMH İçindeki Oranı.....	437
Tablo 62: Seçilmiş Ülkelerde Sağlık Harcamalarının GSMH'ye Oranı	440
Tablo 63: Dünyanın En Büyük Kütüphanelerindeki Kitap ve Basılı Eser Sayısı	446
Tablo 64: Bazı Ülkelerde Kamu Görevlileri Sayısı ve 2000 Yılında Memur Başına Düşen Nüfus	447
Tablo 65: Seçilmiş Ülkelerin Vatandaşlarının Mutluluk Sıralaması	453

Dördüncü Baskıya *Önsöz*

Geleceği Yakalamak adlı kitabımın yayımlanmasından bu yana 18 yıl geçti. Bu süre içinde Türkiye’de, bölgemizde ve dünyada önemli gelişmeler oldu. Teknolojik gelişmeler baş döndürücü bir boyut kazandı. Dünya büyük bir hızla bilgi toplumu haline dönüşüyor. Yapay zekâ gibi kavramlar, olumlu ve tehlikeli boyutlarıyla geleceğe yön verecek bir nitelik kazanmaya başladı. Robotlar tıpta, sanayide ve toplum hayatının çeşitli kesimlerinde devrim niteliğinde gelişmelere yol açtı. Kitapta yazdığımız rakamlar önemli ölçüde değişti.

Bu dönemde demokrasi, insan hakları ve özgürlükler alanlarında dünyada yeni gelişmeler ve sorunlar ortaya çıktı. Uluslararası ilişkilerde beklenmedik gelişmeler oldu. ‘Soğuk Savaş’ın sona ermesinin getirdiği iyimserlik havası büyük ölçüde dağıldı. Yeni gerginlik ve çatışma odakları belirdi. Terör bütün dünyada ve Türkiye’de giderek daha büyük bir tehdit unsuru haline geldi.

Ulus devlet ve ulusal çıkarların yeniden ön plana çıkmasıyla küreselleşme kavramı geri plana itildi. Özellikle ABD’de başkanlığa seçilen Donald Trump’ın “Önce Amerika” sözleri ve buna bağlı olarak Amerika’nın uluslararası ilişkilerinde köklü değişiklikler yapmaya yönelmesi, Ortadoğu’da bazı terör örgütleriyle mücadele amacıyla başka terör örgütleriyle işbirliği yapması uluslararası alandaki ilkeleri ve ortak değer yargılarını köklü biçimde değiştirdi. Bütün bu gelişmelerin sonucunda birçok ülke geleceğe yönelik hedeflerini gözden geçirmeye başladı. İngiltere’nin AB’den ayrılma kararı, bazı ülkelerde AB karşıtı partilerin güç kazanması, aşırı sağın ve ırkçı siyasi eğilimlerin kuvvetlenmesi Avrupa’da siyasi dengelerin değişebileceğini gösteriyor. Ortadoğu’da demokrasinin yerleştirilmesi amacıyla ortaya çıkan ‘Arap

Baharı', yüz binlerce kişinin ölümüyle sonuçlanan bir 'Arap Kışı'na dönüştü.

Bütün bu gelişmeler Türkiye'yi de yakından etkiledi. Bazı çevrelerde Cumhuriyet'in temel değerlerinden uzaklaşma eğilimlerini ve Osmanlı devlet düzeninden esinlenen yeni arayışları ortaya çıkardı. Demokrasi, insan hakları, özgürlükler ve kadın-erkek eşitliği gibi alanlarda dünya ülkeleri sıralamasında Türkiye'nin yeri önemli ölçüde geriledi.

Amerika, Rusya ve bazı Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerimizde büyük inişler ve çıkışlar yaşandı. Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde ortaya çıkan umut verici başlangıç yerini güçlüklerle, gerilemelere, hedeften sapmalara bıraktı. Başlangıçta yeşeren umutlar büyük ölçüde soldu.

Bu durumda Türkiye ne yapmalı? Türkiye, dış politikadaki temel tercihlerinden uzaklaşıp başka ufuklara mı yönelmeli? AB hedefinden büsbütün vazgeçip başka seçenekleri mi benimsemeli? Yoksa AB içinde etkileyebileceğimiz ülkelerle ve siyasi partilerle daha sıkı ilişki kurup yeni bir başlangıç yapmayı mı denemeli soruları gündeme geldi.

İşte bütün bu gelişmeler *Geleceği Yakalamak* adlı kitabımızın kapsamlı biçimde gözden geçirilmesini, güncelleştirilmesini ve adeta yeniden yazılmasını gerektirdi.

Bu kitap ülkemizin çağdaşlaşma yolundaki atılımlarına küçük bir katkı sağlamak amacıyla yazıldı. Eşim Nedret, çocuklarım Burak ve Başak bütün güçleriyle beni desteklediler. Onlara çok şey borçluyum. Görüşleriyle bana ışık tutan dostlarıma ve değerli çalışma arkadaşlarıma Hasibe Tuna, Esra Yıldız, Merve Karadayı Aksu ve Dağlar Yarasır'a içtenlikle teşekkür ediyorum.

Onur Öymen
İstanbul, Eylül 2018

Giriş

Dünya 21. yüzyılın başında hızlı bir değişim sürecinin içine girdi. Milyonlarca insanı birbirine bağlayan bilgisayarlar ve internet sistemleri iletişim alanında devrim yarattı. 200 ülkeden izlenebilen televizyon yayınları haberleşme alanında çığır açtı. Bu gelişmelerle uluslararası ilişkilerin, savunma ve güvenlik konularının, ticaretin ve insanların güncel yaşamının boyutları değişti. Artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacak. Küreselleşme olgusunun birçok alanda mesafeleri, sınırları anlamsız kıldığı düşünülüyordu. Dünyayı artık bir 'küresel köy' sayanlara rastlanıyordu. Tabii sadece teknolojik gelişmeler, ulaştırma ve iletişim alanındaki gelişmeler açısından bakıldığında bu görüşü haklı sayacak unsurlar bulunabilir. Ancak Başkan Trump'ın ABD ile Meksika arasındaki sınıra duvar örme girişimi gibi gelişmelere bakıldığında, 'küresel köy' gibi hayallerin henüz çok uzağında olduğumuz anlaşılıyor.

Aslında küreselleşme pek çok sorunu da beraberinde getirdi. Büyük ülkelerde çıkan bir kriz kısa sürede bütün dünyayı etkileyebiliyor. Sanki küreselleşmenin bir gereğiymiş gibi başka ülkelerin yönetimlerini, iç ve dış politikalarını, ekonomilerini yönlendirmeye çalışanlar var.

Siyasal alanda soğuk savaşın sona ermesi dünya dengelerini değiştirdi. Dünya çapında bir nükleer savaş tehlikesinin giderek azaldığı düşünülüyordu. Ancak evvelce nükleer silahlara sahip olmayan bazı ülkelerin bu silahları elde etmeleri bölgesel hatta evrensel dengeleri değiştirebilecek yeni tehdit unsurları yaratacak. Özellikle Kuzey Kore'nin nükleer silahlara ve ABD'deki hedefleri bile vurabilecek kıtalararası balistik füzelere sahip olması ve bunu kanıtlayacak denemelerde bulunması başta ABD olmak üzere dünyada kaygı uyandırdı ve

